

Zümrüd PAŞAYEVA

Azərbaycan Milli Konservatoriyası,
“Milli vokal” kafedrasının baş müəllimi
E-mail: rustam.pashazade@mail.ru

DOI: 10.62440/AMK2024-3.s.75-87

QAFQAZIN “ŞUŞA” KONSERVATORİYASININ 100 YAŞLI YETİRMƏSİ – SÜLEYMAN ƏLƏSGƏROV!

***Xülasə:** Məqalə Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin parlaq simalarından biri, bəstəkar, dirijor, pedaqoq və ictimai xadim, Xalq artisti, professor Süleyman Ələsgərovun 100 illik yubileyi münasibətilə yazılmışdır. Bir çox musiqi janrlarında yazıb-yaratmış bəstəkar Süleyman Ələsgərovun həyat və yaradıcılıq yolu hər zaman tədqiqatçıların maraq dairəsindədir. Bu baxımdan məqalədə Süleyman Ələsgərovun həyat və yaradıcılıq yolu işıqlandırılmış, yaradıcılığının əsas istiqamətləri müəyyənləşdirilmiş və milli mədəniyyətə verdiyi töhfələrə, eləcə də bəstəkarın dirijorluq, pedaqoji və ictimai fəaliyyətinə nəzər salınmışdır.*

***Açar sözlər:** Süleyman Ələsgərov, bəstəkar, dirijor, xalq çalğı alətləri orkestri, operetta, sözsüz mahnı*

Şəkil 1. Bəstəkar Süleyman Ələsgərov [14]

Ata-baba yurdu Şuşa “Qafqazın konservatoriyası” adlandırılanda o hələ doğulmamışdı. Amma bu sirli məkanın qeyri-adi gücündən qaynaqlanan musiqi istedadından ona da pay düşdü. 1924-cü ildə Azərbaycanın dilbər guşəsi Qarabağın

incisi sayılan Şuşada dünyaya daha bir bəstəkar göz açdı. O, bu gün musiqisi qəlblərdə silinməz duyğular yaratmış, nurlu siması, geniş ürəyi və rəğbətlə xatırlanan şəxsiyyəti ilə nəinki musiqi ictimaiyyətinin, bütün xalqın yaddaşına həkk olmuş bəstəkar, dirijor, pedaqoq, ictimai xadim Süleyman Ələsgərov idi.

Azərbaycan musiqi mədəniyyətinə yaratdığı müxtəlif janrlı əsərləri ilə, yetişdirdiyi yüzlərlə tələbələri ilə, incəsənətin inkişafı yolunda yorulmadan çalışması, böyük əzm və sədaqətlə xalq musiqisinin təbliğinə səy göstərməsi ilə böyük töhfələr vermiş Süleyman Ələsgərov öz istedadını hələ Şuşada yaşadığı illərdə göstərmişdi. Burada Azərbaycan xalq musiqisinin, muğamın sirlərinə dərinləndirən tələbə olan, tar alətində məharətli ifası ilə seçilən S.Ələsgərov hələ tələbə ikən texnikumda orkestr yaratmağa da müvəffəq olmuşdu. Bu barədə kitabların birində qeyd edilir: *“S.Ələsgərov 1939-cu ildə texnikumda Azərbaycan xalq çalğı alətləri orkestri təşkil etdi. (...) Orkestrin repertuarı əsasən xalq mahnı və rəqsləri, rənglər, təsniflərdən ibarət idi”* [3, s. 6].

İstedad almaz kimidir, usta əlində parlayaraq brilyanta çevrilməyə qadirdir. Süleyman Ələsgərovun da almaza bənzəyən istedadı Azərbaycan musiqisinin dühası Üzeyir bəy bulağından su içərək cilalandı, parladı və ömrünün sonuna kimi milli mədəniyyətə işıq salmağı bacardı. Musiqi ictimaiyyətində S.Ələsgərovu Üzeyir Hacıbəylinin davamçılarından biri hesab edən tədqiqatçılar onu *“Üzeyir ruhlu sənətkar”* adlandırırlar [8, s. 7]. Bu sadəcə bəstəkarın xalq musiqisindən qaynaqlanan milli ruhlu üslubu, bəstələdiyi əsərlərin folklor köklü məzmunundan irəli gəlir. Bu həm də, Süleyman Ələsgərovun öz ustasının bir şəxsiyyət kimi, insan kimi ən müsbət cəhətlərini, humanist, vətənpərvər, qayğıkeş, qəlbində hamıya qarşı bir mərhəmət, sevgi və isti münasibət bəsləyə və onu tanıyan hər kəsin qəlbində hörmət və rəğbət hissi yarada bilməsi ilə də əlaqədar idi.

Süleyman Ələsgərov Azərbaycan musiqi mədəniyyətinə zəngin və rəngarəng əsərlərdən ibarət böyük bir irs bəxş etmişdir. Onların sırasında opera, operetalar, simfonik muğamlar, kvartet, poema, konsert, simfonik və xalq çalğı alətləri orkestri, eləcə də violin, violonçel, fortepiano, truba və digər alətlər üçün yazılmış müxtəlif həcmli əsərlər, mahnı və romanslar və s. yer alır. S. Ələsgərov iki operanın, iki simfoniyanın (*“Vətən”*, *“Gənclik”*), on iki musiqili komediyanın, violonçel, fortepiano və simfonik orkestr üçün ikili konsertin, *“Bayatı-Şiraz”* simfonik muğamının, General Həzi Aslanova həsr olunmuş *“Qəhrəmanın xatirəsinə”* simfonik poeması, *“Bir bayraq altında”*, *“Azərbaycanım mənim”*, *“Salam”*, *“Bahar təranələri”* kantataları, *“Bayram”* uvertürası, xalq çalğı alətləri orkestri üçün *“Sözsüz mahnılar”* silsiləsinin, *“Romans-Ballada”*nın (A.S.Puşkinin xatirəsinə həsr olunmuşdur) *“Naməlum əsgər haqqında Ballada”*nın, *“Sərvi-xuramanım mənim”*, *“Vətənimdir”* qəzəl-romanslarının və s. müəllifidir.

Bütün həyatını yaradıcılığa həsr etmiş bəstəkarın klassik musiqinin demək olar ki, hər janrında əsərləri mövcuddur. Lakin, əsərlərin siyahısına nəzər salaraq müəyyən aparıcı istiqamətləri də göstərmək mümkündür. Bu istiqamətlərin forma-

laşmasında həm bəstəkarın müxtəlif yaş dövrlərini xarakterizə edən cəhətlər, həm də müraciət edilən janrlar müəyyənəddici rol oynayır. Bu mənada, S.Ələsgərovun yaratdığı əsərlərin janr təsnifatında onun musiqi-ictimai fəaliyyəti də diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır. Gənclik illərindən ictimai fəal kimi tanınan S.Ələsgərov Şuşadakı təhsil illərindən başlayaraq hər zaman xalq çalğı alətləri orkestrlərində çalışmış, bir qismini özü yaratmış və rəhbərlik etmişdir. Bu yaradıcı mühit onun musiqiçi kimi püxtələşməsində, həm də ilk əsərlərinin yaranmasında mühüm rol oynamışdı. Hələ 1942-ci ildə xalq çalğı alətləri orkestri üçün bəstələdiyi “Rəqs” əsəri onun bu kollektivin yaradıcı imkanlarına yaxından bələd olduğunu göstərməklə yanaşı, bəstəkarlıq potensialını da nümayiş etdirmişdir. Mühəribə illərində bəstəkarın bu orkestr üçün “Qaytağı”, “Yallı” və “Cəngi” kimi əsərləri yaranmışdı. Dövrün yaradıcı qayəsi daha çox vətənpərvərlik mövzuları ilə zəngin olan bu ərəfədə Azərbaycan bəstəkarları da öz qələmini bu yöndə sınayaraq dəyərli əsərlərlə çıxış edirdilər. S.Ələsgərovun qəhrəmanlıq, mərdlik, birlik sərgiləyən xalq musiqi nümunələrinə müraciət etməsi də Azərbaycan xalqının mühəribədə igidlik nümayiş etdirən milli ruhunun təcəssümü idi. Bəstəkarın uzun illər sonra da, 1973-cü ildə xalq çalğı alətləri orkestrinin müşayiəti ilə tar konsertini bəstələməsi bu marağın itməməsini göstərirdi. Tar üçün konsertlərin yazılması Azərbaycan musiqisində maraqlı və bədii əhəmiyyətli əsərlərlə səciyyəvi olmuşdur. Bu janra müraciət edən bəstəkarlardan S.Rüstəmovun, H.Xanməmmədovun, Tofiq Bakıxanovun yaradıcılığı qeyd edilə bilər. Sevimli orkestrlə iş birliyi S.Ələsgərovun daha bir neçə əsərinin yaranmasına təkan vermiş, o cümlədən “Daimi hərəkət” (1973), “Tarantella” (1976), “Xəyala dalarkən” (1977), “Poema” (1979) kimi maraqlı kompozisiyalar ərsəyə gəlmişdi [1, s.521]. 80-ci illərdə tar və xalq çalğı alətləri orkestri üçün ikinci konsert (1983), on ilə sonra isə üçüncü konsert yazılır. Göründüyü kimi, S.Ələsgərovun musiqi sənətinə gəldiyi ilk gündən sevrək təmas qurduğu yaradıcı kollektiv onu həm də bəstəkar kimi çox cəlb etmişdi.

Əvvəldə də qeyd etdiyimiz kimi, S.Ələsgərovun müraciət etdiyi musiqi janrları onun fəaliyyətinin müxtəlif sahələri ilə sıx bağlı olmuşdur. Məlumdur ki, S.Ələsgərov musiqi sənətinə tar ifaçısı kimi gəlmiş, eyni zamanda o, müxtəlif illərdə orkestr dirijoru kimi fəaliyyət göstərmişdir. Bu fəaliyyətin ən məhsuldar dövrü isə Azərbaycan Dövlət Musiqili Komediya Teatrı ilə bağlıdır. Bu mədəniyyət ocağında S.Ələsgərov həm 40-cı illərdə, həm də 1960-cı ildən başlayaraq çalışmışdır. İkinci mərhələ tam on bir il davam etmiş, teatrın rəhbəri və baş dirijoru olmuşdur. Birinci mərhələdə S.Ələsgərov hələ tələbə ikən buraya dəvət olunmuş, baş dirijor və musiqi hissə müdiri vəzifəsində işləmişdi. Həmin illərdə onun bu teatr üçün iki əsəri də yaranmışdı. 60-cı illər isə bir sıra mühüm cəhətlərlə səciyyəvidir. Belə ki, burada çalışdığı müddətdə S.Ələsgərovun teatrın yaradıcı kollektivinin professional meyarlarının yüksəlməsində, istedadlı aktyor və aktrisaların cəlb olunmasında, repertuarın zənginləşməsində böyük səyi xüsusilə qeyd edilməlidir. Onun rəhbərliyi

dövründə teatr bütün Sovet məkanında Moskvaya qastrol səfərinə dəvət edilən ilk teatr kimi milli mədəniyyət tarixinə daxil olmuşdur [1, s. 518].

Teatrda çalışdığı illər ərzində bəstəkarın musiqili komediya janrına olan marağı artır. Bu janrda müxtəlif illərdə on iki əsər bəstələmiş S.Ələsgərov Azərbaycan musiqili komediya janrının inkişaf tarixində yeni bir səhifə açmışdı. Bu əsərlər janrın müasir bədii-estetik meyarlarının formalaşmasına, mövzu və obraz dairəsinin genişlənməsinə, dramaturji prinsiplərin, aktyor oyununun, rejissor işinin bir bütöv şəkildə vəhdət təşkil etməsinə xidmət etmişdir. S.Ələsgərovun yaradıcı prinsipləri yalnız öz əsərlərində deyil, ümumiyyətlə teatrın repertuarına daxil olan bütün əsərlərə yönəlmişdi. Bu da teatrda yaradıcı mühitin zənginləşməsinə böyük təkan vermişdi. Teatrşünas alim İ.Rəhimlinin kitabında teatrda 1945-ci ildə səhnələşdirilmiş əsərlərin qoyuluşu və xüsusilə Ü.Hacıbəylinin “O olmasın, bu olsun” əsərinin musiqi tərtibatının təşkili, musiqi heyətinin peşəkarlığı barədə dəyərli fikirlər yer alır: “Süleyman Ələsgərovun dirijorluğunda operettanın sürət-ritmi dinamik idi. Rejissor və dirijor Üzeyir bəyin partiturasından heç bir parçanı ixtisara salmamışdılar. Orkestrin heyəti də təkmilləşmişdi, əlavə musiqiçilər dəvət olunmuşdu” [5, s. 83].

S.Ələsgərovun ilk musiqili komediyaları “Məhəbbət gülü” (1945) və “Ulduz” (1948) əsərləri olmuşdur. Bu əsərlərdən “Ulduz” operettasının böyük uğuru hələ də öz aktuallığını itirməyib. Operettanın parlaq qəhrəmanları, yumorlu replikaları və böyük-kiçikli hər kəsin yaddaşına hopmuş bir-birindən rəngarəng melodiyaları həmin dövrdə teatrda fəaliyyət göstərən güclü istedadla malik aktyor truppası tərəfindən məharətlə təqdim olunmuş və Azərbaycan musiqi tarixinə qızıl hərflərlə yazılmışdı. Xüsusilə, Respublikanın Xalq artistləri Lütfəli Abdullayev, Nəsimə Zeynalova, Bəşir Səfəroğlu, Hacıbaba Bağirov və Səyavuş Aslanın ifaları operettanın hər tamaşasında hərarətli alqışlarla qarşılanırdı. Tamaşa on bir dilə tərcümə edilərək müxtəlif ölkələrdə uğurla nümayiş etdirilmişdir. “Ulduz” Ü.Hacıbəylinin “Arşın mal alan” operettasının uğurlu taleyini təkrarlayan ikinci əsərdir desək yanılmırıq.

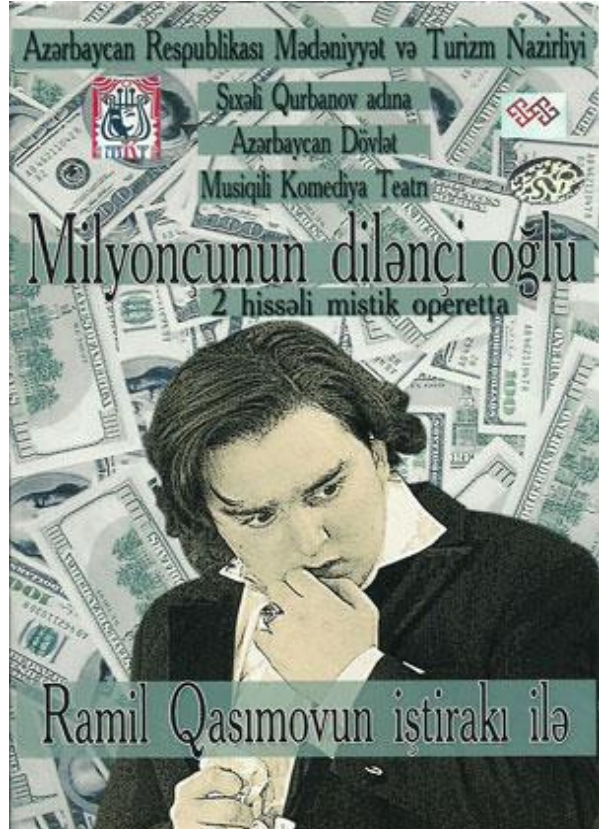

Şəkil 2. “Ulduz” kinofilminin afişası (1964) [13]

Təsadüfi deyil ki, bəstəkarın “Ulduz” operettası əsasında 1964-cü ildə eyniadlı kinofilm də çəkilməmişdir. S.Ələsgərovun əvəzedilməz musiqisi ilə Azərbaycan aktyor sənətinin parlaq sənətkarlarının ustalığından yaranan vəhdət kinofilmin böyük uğuruna yol açmış oldu. Bu gün də ekranlarda “Ulduz” filmi tamaşaçı marağını özündə saxlaya bilən sənət nümunələri sırasında yer alır. Qeyd etmək istərdik ki, film 55 illiyi ilə əlaqədar 2019-cu ildə “Balans” Milli rəqəmsal studiyası tərəfindən yenidən bərpa edilərək ilk premyerasında olduğu kimi, Nizami kinoteatrında təqdim edilmişdir [9].

Bəstəkarın bu janra tam on üç il sonra yenidən müraciət etməsi isə çalışdığı kollektivdən və yaradıcı mühitdən qaynaqlanmışdı. Keçən əsrin 60-cı illərində bəstəkarın bir-birinin ardınca “Özümüz bilərik” (1962), “Olmadı elə, oldu belə” (1964), “Milyonçunun dilənçi oğlu” (1966, 1967-ci ildə Dövlət Mükafatına layiq görülmüşdür), “Hardasan, ay subaylıq” (1968), “Sevindik qız axtarır” (1970) və “Həmişəxanım” (1971) musiqili komediyaları yaranmışdı. Bu əsərlər sırasında “Milyonçunun dilənçi oğlu” musiqili komediyası həm də Azərbaycan səhnəsinə

yeni mövzu ilə daxil olan bir əsər kimi tarixi əhəmiyyətə malikdir. Burjua cəmiyyətinin çirkin cəhətləri tənqid atəsinə tutulan bu əsərin musiqi dili də bəstəkarın digər musiqili komediyalarından seçilmişdir. “1967-ci ildə *“Milyonçunun dilənçi oğlu” əsərinə görə S.Ələsgərov, dramaturq Ş.Qurbanov, quruluşçu rejissor Ə.Ələkbərov, rəssam B.Mirzəzadə Ü.Hacıbəyli adına Dövlət mükafatına layiq görülmürlər*” [1, s.520]. Əsər sovet hakimiyyəti illərində sırf burjua cəmiyyətinin tənqidinə yönəldilmiş şəkildə təbliğ edilsə də, burada qoyulan problem ümumbəşəri xarakter daşıyır. Bu da musiqili komedyanın aktuallığını müasir günümüzdə də qoruyub saxlayır. 2008-ci ildə “Milyonçunun dilənçi oğlu” musiqili komediyası yenidən teatrın səhnəsinə qayıtmış, yeni reaktədə tamaşaçılara təqdim

Şəkil 3. “Milyonçunun dilənçi oğlu” operettasının yeni afişası [16]

edilmişdir. “R&D” Yaradıcı İstehsalat Birliyinin dəstəyi ilə Azərbaycanın ən gənc Koroğlu Ramil Qasimovun iştirakı ilə Süleyman Ələsgərov və Şıxəli Qurbanovun “Milyonçunun dilənçi oğlu” operettasının DVD diskisi işıq üzünə görüb [16]”.

Bir daha bəstəkar bu janra 90-cı illərdə müraciət edərək “Sübaylarınızdan görəsiniz” (1992) və “Hərənin bir ulduzu” (1995), “Onun iki qabırğası” (1998) əsərlərini bəstələmişdir. Gözəl melodiyalar, parlaq obrazlar, müasirliyin və milli təfəkkürün üzvi vəhdətindən doğan bu əsərlər Azərbaycan tamaşaçısının yaddaşında əbədi həkk olunmuşdur. S.Ələsgərovun musiqili komediyalarında xalq mahnılarının üslubuna yaxın olan melodiya xətti, rəngarəng orkestrləşdirmə və dinamik ritmlər diqqət çəkir. Onun əsərləri Azərbaycan musiqili teatrında bu janrın inkişafına böyük töhfə vermişdir.

Şəkil 3. Soldan sağa. Azərbaycanın xalq artisti, professor Süleyman Ələsgərov (bəstəkar), əməkdar artist Əşrəf Abbasov (bəstəkar) və Azərbaycanın xalq artisti Lütfuli Abdullayev (kino-teatr aktyoru) Şuşa. 1960-cı illər

Teatr sənətinin sirlərinə yaxşı bələd olan bəstəkar bir sıra teatr tamaşalarına da musiqi yazmışdır, onların sırasında Cabbar Məcnunbəyovun “İldırım”, İslam Səfərlinin “Yadigar”, Adil Babayevin “Dağlar qızı”, Şıxəli Qurbanovun “Əcəb iş düşdük”, “Rəis məşğuldur”, İlyas Əfəndiyevin “Mahnı dağlarda qaldı” və s. kimi əsərlərin adlarını çəkə bilərik [2, s. 20].

Səhnə əsərlərində nümayiş etdirdiyi məharət və xüsusi istedad bəstəkarın iki operasında da öz təzahürünü tapmışdır. S.Ələsgərov N.Nərimanovun eyniadlı romanı əsasında “Bahadır və Sona” və Cəfər Cabbarlının dramı əsasında “Solğun çiçəklər” operalarının müəllifidir. İlk opera 1961-ci ildə səhnəyə qoyulmuşdu.

Əsərin məzmunu xalqımıza qarşı əsrlərdən bəri yürüdülmən qarşıdurma və düşmənçilik münasibətinin iki gəncin faciəli məhəbbət hekayətində çatdırılması ilə bağlıdır. Bu süjet bizə hələ “Əsli və Kərəm”, “Şeyx Sənan” operalarından tanışdır [7, s. 92]. Bəstəkarın operasında bu reallığın müasir dövrdə də davam etdirilməsini (N.Nərimanovun bu əsəri 1896-1900 illərdə yazılmışdı) görə bilirik. Əlbəttə, əsər tamaşaya qoyulduğu dövrdə onun ideyası daha çox o dövrlük sovet ideologiyasının meyarları ilə şərh olunurdu. Lakin, günümüzün reallığından baxarsaq, operada qarşılaşdırılan iki xalqın obrazında əsrlərlə özünü bariz nümayiş etdirən tolerantlıq və dostluq münasibətinə kin, ədavət, düşmənçilik kimi mənfi hisslərin qarşı qoyulduğunu açıq-aydın görə bilirik. Bu əsərin yenidən səhnələşdirilməsi və sovet kölgəsində qalan əsas məğzinin ortaya çıxarılması zənnimizcə bu günümüzün reallığına xidmət edə bilər.

Bəstəkarın orkestr musiqisi həm də simfonik əsərlərlə səciyyəvidir. Xüsusilə bu janrdə S.Ələsgərovun iki simfoniyasını, “Güləstan Bayatı-Şiraz” simfonik muğamını, violonçel, fortepiano və simfonik orkestr üçün bəstələnmiş ikili konserti, “Bayram” uvertürasını, General Həzi Aslanova həsr edilmiş simfonik “Poema”, “Süita” kimi əsərləri göstərə bilirik. “Vətən” adlanan birinci simfoniya 1948-ci ildə bəstəkarın diplom işi kimi təqdim olunmuşdu. Bu əsər imtahan komissiyası tərəfindən yüksək qiymətləndirilərək, Moskvada keçirilən Ümumittifaq Plenumunda səslənmək üçün seçilmişdi [2, s. 24]. “Gənclik” adlanan ikinci simfoniya isə 1954-cü ildə Mingəçevir SES-in işə düşməsi münasibətilə bəstələnmiş və bu şəhərin gənclərinə həsr edilmişdi.

Sənətə gəldiyi ilk gündən sevimli yaradıcılıq mühitinə çevrilən xalq çalğı alətləri orkestri isə Süleyman Ələsgərovun ilham mənbəyi olmuşdur. Bu orkestr üçün bəstəkarın xeyli sayda əsərləri vardır. Onların sırasında “Cəngi”, “Fantaziya”, “Rəqs”, “Qaytağı”, “Marş”, “Yallı”, tar və orkestr üçün yazılmış “Daimi hərəkət”, kamança və orkestr üçün “Tarantella” və eləcə də qanun və orkestr üçün “Poema”, balaban və orkestr üçün “Xəyala dalarkən” əsərlərinin adlarını çəkmək olar. Burada yer alan hər bir əsər günü bu gün də sevilərək ifa olunur və repertuarda ön yerləri tutur. Buna səbəb bəstəkarın musiqi dilinə xas olan milli ruh, eləcə də xalq çalğı alətlərinin bədii-texniki ifaçılıq imkanlarına yaxından bələd olması, əsərlərin obraz-ideya məzmununun zənginliyindən irəli gəlir. Təsadüfi deyil ki, bu əsərlər musiqi sənətinə qədəm qoyan və peşəkarlığa can atan hər bir ifaçı üçün bir məktəb kimi önəm daşıyır. Bu əsərlər hər zaman respublika müsabiqələrinin proqramına daxil edilir.

S.Ələsgərovun xalq çalğı alətlərinin bədii imkanlarını ən gözəl şəkildə nümayiş etdirən töhfəsi isə onun “Sözsüz mahnılar” silsiləsidir. Bu janr musiqi tarixinə Avropa bəstəkarı F.B.Mendelson tərəfindən daxil edilmiş, daha sonra P.İ.Çaykovski və A.Şönberq kimi bəstəkarlar da müraciət etmişdir [12]. Azərbaycan musiqisində bu janrın ilk nümunəsi yaradan Süleyman Ələsgərov qırıxdan çox “Sözsüz mahnı” bəstələmişdir. Bu pyeslərin hər biri Azərbaycan muğamlarından

bəhrələnən melodik intonasiyalarla zəngindir. Bu barədə kitabların birində qeyd edilir: *“Sözsüz mahnılar öz orijinal ritmi, parlaq ifadə tərzilə bir-birindən fərqlənir. Sanki bunlar bəstəkarın melodiya axtarışlarının ensiklopediyasıdır”* [8, s. 22].

Təbiəti etibarilə gözəl melodist kimi tanınan Süleyman Ələsgərovun yaradıcılığında xalqın ruhunu ən yaxşı şəkildə tərənnüm edən mahnı janrına geniş yer verilmişdir. Bəstəkarlığa başladığı ilk illərdən ömrünün sonuna qədər bu janra müraciət edən S.Ələsgərovun mahnıları hər zaman dillər əzbəri olmuş, dövrün görkəmli müğənniləri tərəfindən böyük şövqlə ifa edilmişdir. Mahnıların gözəl melodiyası, milli intonasiyalarla zəngin musiqi dili ilə yanaşı, obrazlar dairəsi də genişdir. Hər zaman vətənə bağlı insan olan S.Ələsgərovun doğma yurduna olan məhəbbəti onun mahnılarında geniş tərənnüm olunmuşdur. Xüsusilə müharibə illərində bəstələdiyi “Gözlə məni” mahnısı onun vizit kartına çevrilərək, gənc musiqinin istedadını hələ tələbə ikən hər kəsə bəyan etmişdi. S.Ələsgərovla bağlı xatirələrdə mahnı haqqında dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəylinin və ilk ifaçısı olan görkəmli müğənni Bülbülün yüksək fikirləri dəfələrlə qeyd olunmuşdur [8, s.10]. Bu mahnının uğurunu isə daha bir tanınmış müğənni Şövkət Ələkbərovanın təkidi ilə bəstələnmiş “Gözləyirəm” mahnısı davam etdirmişdi.

Qəhrəmanlıq məfhumu Süleyman Ələsgərov üçün xüsusi bir anlam kəsb edirdi. Onun yaratdığı obrazlar yalnız cəbhədə igidlik göstərən hərbiçilərlə kifayətlənmirdi. Həssas qəlbli bəstəkar gündəlik həyatımızda yaşayıb yaradan əmək qəhrəmanlarını da unutmurdu. “Pambıqçılar”, “Şamama”, “Usta Məmməd”, “Qəhrəman çoban”, “Üç bacı”, “Hünər nəğməsi” mahnıları ölkəmizin müxtəlif sahələrində çalışan fədakar əməkçilərə həsr olunmuşdur. Bundan başqa bəstəkarın vəzifə borcunu yerinə yetirərkən qəhrəmanlıqla həlak olmuş “Ramiz Kərimov haqqında ballada”sı, eləcə də Vətən uğrunda gedən döyüşlərdə şücaət göstərən əsgərlərə həsr edilən “Hardasan igid oğlan”, “Əsgər marşı”, “Naməlum əsgər haqqında ballada”, “Ölməz sərkərdə” və s. vokal əsərləri mövcuddur. Üzeyir Hacıbəyli ənənələrinin davamı S.Ələsgərovun vokal yaradıcılığında da öz təzahürünü tapmışdır. Xüsusilə Azərbaycan musiqisinə dahi bəstəkar tərəfindən daxil edilən qəzəl-romans janrında S.Ələsgərovun “Sərvi xuramanım mənim” (Nizami Gəncəvi) və “Vətənimdir” (Məhəmməd Füzuli) əsərləri ərsəyə gəlmişdir. Həm dahi mütəfəkkirlərin, həm də romans janrının milli musiqi qaynaqlarından bəhrələnən nümunələrində bəstəkarın özünəməxsus lirizmi, zərif melodiyaları, bədii obraz-emosional məzmun öz əksini tapmışdır. Hər intonasiyası xalq musiqisindən yoğrulmuş bir-birindən gözəl mahnı və romansları ilə S.Ələsgərovun öz dinləyicilərinin qəlbində tutduğu yeri uca və əbədi rəğbət, hörmət və məhəbbət hisslərindən ibarətdir. Onun şəxsiyyətinə xas olan keyfiyyətlər əsl insani özəlliklərlə, mərhəmət, hörmət, həssaslıq, xoş duyğularla səciyyəvidir. Bütün bunlar S.Ələsgərov obrazını xalqın qəlbində əbədləşdirmişdir. Müasirlərinin xatirələrində hər zaman doğma, mehriban, qayğıkeş, mərhəmətli, sevgi dolu bir insan kimi qalan

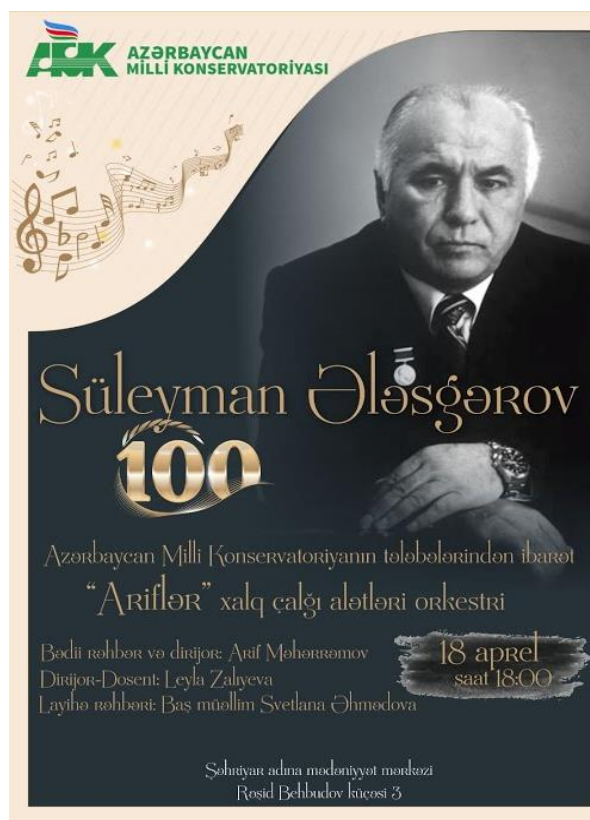
S.Ələsgərov Azərbaycan musiqi tarixində həm də istedadlı bəstəkar, musiqi-ictimai xadim və böyük pedaqoq kimi mühüm yer tutmuşdur.

Bütün ömrü boyu müxtəlif ictimai işlərdə əzmlə çalışan S.Ələsgərov eyni vaxtda neçə-neçə məsuliyyətli vəzifənin öhdəsindən peşəkarlıqla gəlmişdir. Hələ tələbəlik illərindən orkestrə, məzun olduğu konservatoriyada uzun illər “Xalq çalğı alətləri” kafedrasına, Bakı Orta İxtisas Musiqi Məktəbinə, Azərbaycan Dövlət Musiqili Komediya Teatrına, müxtəlif müəssisələrin orkestrlərinə bədii rəhbər və dirijor kimi və daha neçə-neçə müəssisələrə rəhbərlik etmiş, yorulmadan, bütün səy və var-qüvvəsi ilə çalışmışdır. Onun işə olan ciddi və tələbkar münasibəti çalışdığı kollektivin hər bir üzvünə yansır, orkestrin çıxışlarında, qoyulan tamaşaların peşəkarlığında öz müsbət nəticəsini verirdi. Bu cəhətlər S.Ələsgərovun pedaqoji fəaliyyətinə də xas olmuşdur. Uzun illər Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının “Xalq musiqisi”, daha sonra “Xalq çalğı alətləri”, Bakı Musiqi Akademiyasının “Dirijorluq” kafedralarına rəhbərlik etmiş bəstəkarın onlarla yetirmələri bu gün məsul vəzifələrdə çalışaraq milli mədəniyyətin inkişafına xidmət edir.

S.Ələsgərovun yaradıcılığı, şəxsiyyəti, Azərbaycan mədəniyyətinə verdiyi töhfələr hər zaman ölkə rəhbərliyi tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. Bəstəkar müxtəlif illərdə Azərbaycan SSR Əməkdar İncəsənət Xadimi (1960), Ü.Hacıbəyli adına Respublika Dövlət Mükafatı (1967, “Milyonçunun dilənçi oğlu” əsərinə görə), Azərbaycan SSR Xalq Artisti (1974) fəxri adlarına və mükafatlara, eləcə də 1976-cı ildə professor elmi adına layiq görülmüşdür.

S.Ələsgərovun musiqi mədəniyyətinə verdiyi töhfələr, xalq musiqisinin inkişafında göstərdiyi xidmətlər Azərbaycan Milli Konservatoriyasında dəfələrlə elmi konfransların mövzusunə çevrilmiş, əsərlərindən ibarət tədbir və konsertlər keçirilmiş, gənc tələbələrdə yüksək stimula yaradan Süleyman Ələsgərov adına təqaüd təsis edilmişdir. Yaradıcılığının çox hissəsini xalq çalğı alətləri üçün yazıb yaradan bəstəkarın zəngin irsi hər zaman konservatoriyanın tədris proqramlarının əsas tərkib hissəsini təşkil edir. Bu gün də konservatoriyanın dərslər otaqlarından tar, kamança, qanun, balaban üçün yazdığı əsərlərin sədaları eşidilir, konsertlərdə əsərləri müvəffəqiyyətlə ifa olunur. Bəstəkarın 100 illik yubileyi çərçivəsində dövlət səviyyəsində keçirilən tədbirlər sırasında 19 aprel 2024-cü ildə Şəhriyar adına Mədəniyyət Mərkəzində Azərbaycan Milli Konservatoriyasının təşkil etdiyi konsert proqramı da yer almışdır.

Tədbirin proqramı bəstəkarın müxtəlif janrlı əsərlərindən təşkil olunmuşdu. Xüsusilə, Süleyman Ələsgərovun ən çox diqqət yetirdiyi xalq çalğı alətləri orkestrinin ənənələrini uğurla davam etdirən tələbələrdən ibarət kollektivin ifası tamaşaçıların rəğbətini qazanıb.

Şəkil 4. “Süleyman Ələsgərov 100” konsertinin afişası [10]

Şəkil 5. AMK-nın “Ariflər” xalq çalğı alətləri orkestri.
“Süleyman Ələsgərov-100” konsertindən [10]

Bədii rəhbər və baş dirijor Arif Məhərrəmovun rəhbərliyi ilə “Ariflər” adlanan xalq çalğı alətləri orkestrinin ifasında bəstəkarın 1 saylı “Sözsüz mahnı”sı, Əməkdar artist Anar Şuşalının ifasında “Vətənimdir” romansı, Əməkdar artist, sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Toğrul Əsədullayevin ifasında “Rəqs-Tokkata”, “Gözlə məni” (tar üçün köçürmə), AMK-nın məzunu, beynəlxalq müsabiqələr laureatı Cəlal İsayevin ifasında “Gözlə Şuşa”, Əməkdar artist Şirzad Fətəliyevin ifasında “Xəyala dalarkən”, AMK-nın Instrumental muğam kafedrasının müəllimi Oqtay Şərifovun ifasında “Tarantella”, Əməkdar artist, sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, professor Təranə Əliyevanın ifasında “Poema”, Əməkdar artist Ramil Qasimovun ifasında “Şalaxo”, “Qarabağ” əsərləri yüksək professionalıqla və böyük şövlə təqdim olunmuşdur. Konsert AMK-nın Dirijorluq kafedrasının müdiri, dosent Leyla Zalıyevanın dirijorluğu ilə tələbələrəndən ibarət “Everlast” xor kollektivinin ifasında səslənən “Bir bayraq altında” əsəri ilə yekunlaşmışdır. Bəstəkarın əziz xatirəsinin böyük hörmətlə anıldığı bu tədbirdə onun ailə üzvləri, Azərbaycan mədəniyyətinə xidmət göstərən nəvələri Cabir və Tahir İmanovlar da iştirak edərək öz məmnunluqlarını ifadə etmişdilər. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 22 fevral 2024-cü il tarixli Sərəncamına [11] əsasən tədbirlər sırasında həmçinin Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqında, filarmoniyada və Şuşada keçirilən konsertləri də qeyd edə bilərik. Mədəniyyət xadimlərinə, sənətkarlara və sənətə yüksək qiymət verən Azərbaycan Dövləti Süleyman Ələsgərovun 100 illik yubileyinin keçirilməsi üçün silsiləli tədbirlər planını təsdiq etməklə yenə də bu diqqəti bariz şəkildə nümayiş etdirir.

Öz həyatını və yaradıcılığını bütünlüklə xalqına, onun rifahına həsr etmiş dəyərli sənətkar Süleyman Ələsgərov! Qəlbində Şuşa dərdi ilə bu dünyanı tərk etmiş olsa da, artıq dörd ildir ki, Azərbaycanın rəşadətli ordusu doğma yurdu düşmən tapdağından təmizləmiş, sərhədlərimizi bərpa etmişdir. Ümid edirik ki, artıq Süleyman müəllimin də ruhu Şuşa qalasından dalğalanaraq mavi səmaya qürurla ucalan bayrağımızı görərək, Cıdır düzündə dağlara səs salan muğam sədalarını duyaraq rahatlıq tapmışdır. Bizə isə dünyaya Süleyman Ələsgərov kimi istedadlar, yüksək şəxsiyyətlər bəxş etmiş bu torpağın övladı olduğumuz üçün qürur və fəxarət hissləri keçirmək, onların bizə miras qoyduğu irsi yaşadaraq gələcək nəsillərə ötürmək kimi mühüm vəzifəni yerinə yetirmək qalır.

ƏDƏBİYYAT:

1. Azərbaycan musiqi tarixi. 5 cildə. III c. Tərt. Z.Y.Səfərova. B.: Elm, 2018, 752 s.
2. Babayev E.A. Süleyman Ələsgərov. B.: Azərnəşr, 1993, 29 s.
3. Xəlilov V.C. Süleyman Ələsgərov. B.: Işıq, 1989, 64 s.
4. Rəhimli İ.Ə. Azərbaycan Dövlət Musiqili Teatrı. B.: Aspoliqraf, 2013, 496 s.
5. Süleyman Ələsgərov. Biblioqrafiya. Tərt.ed. M.İbrahimova. B.: 2024, 344 s.
6. Təhmirazdığ S.T. Süleyman Ələsgərov xatirələrdə. B.: Təfəkkür, 2002, 392 s.

Rus dilində:

7. Касимова С.Д. Оперное творчество композиторов Советского Азербайджана. Б.: Ишыг, 1986, 124 с.

Saytoqrafiya:

8. Təhmirazqızı S.T. Üzeyir ruhlu sənətkar - Süleyman Ələsgərov // Mədəniyyət qəzeti, Bakı, 2011, 23 fevral s.7.
URL: <http://www.anl.az/down/meqale/medeniyyet/2011/fevral/159050.htm>
9. “Ulduz” (film, 1964) // URL: [https://az.wikipedia.org/wiki/Ulduz_\(film,_1964\)](https://az.wikipedia.org/wiki/Ulduz_(film,_1964))
10. Azərbaycan Milli Konservatoriyası. Süleyman Ələsgərov - 100 // URL: <https://www.youtube.com/watch?v=m8vGjwsJKa8>
11. Süleyman Ələsgərovun 100 illik yubileyinin qeyd edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı // URL: <https://president.az/az/articles/view/64526>
12. Песня без слов // URL: <https://www.belcanto.ru/pesnyabezsllov.html#>
13. “Ulduz” kinofilmi (şəkil 2) // URL: https://az.wikipedia.org/wiki/Ulduz_%28film,_1964%29
14. Filarmoniyada Süleyman Ələsgərovun 100 illiyinə həsr edilmiş konsert olub // URL: https://azertag.az/xeber/filarmoniyada_suleyman_alesgerovun_100_illiyine_hesr_edilmis_konsert_olub-2936045
15. Azərbaycan tarixi // URL: https://www.instagram.com/azerbaycan_tarixi/p/Cfljwd3DZ90/
16. Süleyman Ələsgərov və Şıxəli Qurbanovun “Milyonçunun dilənçi oğlu” operettasının DVD diskini işıq üzünə çıxarıb // URL: <https://sia.az/az/news/culture/154647.html>

Зумруд ПАШАЕВА

Азербайджанская Национальная Консерватория,
Старший преподаватель кафедры «Национальный вокал»

**ВЫДАЮЩИЙСЯ ПРЕДСТАВИТЕЛЬ МУЗЫКАЛЬНОЙ ШУШИ –
СУЛЕЙМАН АЛЕСКЕРОВ – 100**

Резюме: Статья посвящена 100-летию со дня рождения профессора Сулеймана Алескерова, одного из ярких представителей азербайджанской композиторской школы, композитора, дирижера, педагога и общественного деятеля, народного артиста. Жизненный и творческий путь Сулеймана Алескерова, который творил и писал в различных музыкальных жанрах, всегда привлекал внимание исследователей. В статье рассматриваются основные направления его творчества, а также его вклад в национальную культуру. Особое внимание уделяется его дирижерской, педагогической и общественной деятельности.

Ключевые слова: Сулейман Алескеров, композитор, дирижер, оркестр народных инструментов, оперетта, песня без слов

Zumrud PASHAYEVA

Azerbaijan National Conservatory,
Head teacher of the "National vocal" department

**OUTSTANDING REPRESENTATIVE OF MUSICAL SHUSHA –
SULEYMAN ALASGAROV – 100**

Summary: *The article was written on the occasion of the 100th anniversary of Professor Suleyman Alasgarov, one of the bright faces of the Azerbaijani composition school, composer, conductor, pedagogue and public figure, People's Artist. The life and creative path of the composer Suleyman Alasgarov, who wrote and created in many musical genres, is always of interest to researchers. From this point of view, the article examines the life and creative path of Suleyman Alasgarov, defines the main directions of his creativity and highlights his contributions to national culture, as well as the composer's conducting, pedagogical and social activity has been reviewed.*

Keywords: *Suleyman Alasgarov, composer, conductor, orchestra of folk instruments, operetta, song without words*

Rəyçilər: sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, professor Malik Quliyev;
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru Humay Fərəcova-Cabbarova